



UNIVERSITÄTS-  
BIBLIOTHEK  
PADERBORN

## **Divi Thomae Aqvinatis Doctoris Angelici Opera Omnia**

Summa diligentia ad exemplar Romanæ Impreßionis restituta

Complectens Quæstiones, Qvæ Dispvatæ Dicvntvr, & Quæstiones  
Quodlibetales, siue Placitorum eiusdem S. Thomæ

**Thomas <von Aquin, Heiliger>**

**Venetiis, 1593**

Vtrum verbum in diuinis dicatur essentialiter vel personaliter.

---

[urn:nbn:de:hbz:466:1-72780](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-72780)



AD QVARTVM dicendum, q̄ mediū qđ accipit̄ inter terminos motus, aliquñ accipit̄ fm̄ æquidistantiā terminorum, aliquādo autē non, sed mediū qđ est inter agens, & patiens, & si sit quidē medium, vt instrumentum, qđque est propinquius primo agēti, qđque vltimo patienti: & quandoque se habet fm̄ æquidistantiā ad vtrumque, sicut patet in agente, cuius actio ad patiens peruenit pluribus instrumentis: sed medium, qđ est forma qua agens agit, semp̄ est propinquius agenti, quia est in ipso, fm̄ veritatē rei, non autem in patiente, nisi secundum sui similitudinem: & hoc modo verbum dicitur esse mediū inter patrem, & creaturā, vnde nō oportet, qđ æqua liter distet a patre, & creatura.

AD QVINTVM dicēdū, qđ quāuis apud nos manifestatio, qđ est ad alterū, nō fiat nisi p̄ verbum vocale, tamē manifestatio ad seipsum, fiat etiā p̄ verbum cordis, & hæc manifestatio aliā præcedit, & ideo est verbū interius dicitur verbū p̄ prius, similiter etiā per verbum incarnatum pater omnibus manifestatus est: sed per verbum ab æterno genitum eū manifestauit sibi ipsi, & ideo non conuenit sibi nomen verbi secundum hoc tantum, quod incarnatus est.

AD SEXTVM dicēdū, qđ verbū incarnatū habet aliquid simile cū verbo vocis, & aliqd̄ dissimile, hoc quidē simile est in vtroque, rōne cuius vnū alteri cōparatur, qđ sicut vox manifestat verbum interius, ita per carnē manifestatum est verbum æternum: sed quantum ad hoc est dissimile, qđ ipsa caro assumpta a verbo æterno, non dicitur verbum, sed ipsa vox quæ assumitur ad manifestationem verbi interioris dicitur verbum, & ideo verbum vocis est aliud a verbo cordis: sed verbum incarnatum est idē, qđ verbum æternum, sicut & verbum significatum per vocem, est idem, quod verbum cordis.

AD SEPTIMVM dicēdū, qđ rō signi per prius cōuenit effectui quā causā, quādo causā est effectui causā essendi, non autē significādi, sicut in exēplo proposito accidit: sed quādo effectus habet a causā nō solum qđ sit, sed etiam quod significet, tunc sicut causā est prius, quā effectus in essendo: ita in significando, & ideo verbum interius per prius habet rationem significationis quam verbū exterius: quia uerbum exterius non instituitur ad significandum, nisi per interius uerbum.

AD OCTAVVM dicendum, qđ nomē dicitur ab aliquo imponi dupliciter, aut ex parte imponētis nomen, aut ex parte rei cui imponitur: ex parte autē rei nomen dicitur ab illo imponi per qđ completur rō rei, quam nomen significat, & hæc est differentia specifica illius rei, & hoc est, qđ principaliter significatur per nomen: sed qđ differentie essentielles sunt nobis ignotæ, quādoque vrimur accidētibus, uel effectibus loco earū, ut 8. Meta. dicitur: & fm̄ hoc nominamus res, & sic illud, qđ loco differentie essentialis sumit, est a quo imponit nomē ex parte imponētis, sicut lapis imponit ab effectu, qui est lædere pedē, & hoc non oportet esse principaliter significatum p̄ nomē, sed illud loco cuius hoc ponitur. Similiter dico, qđ nomen uerbi a uerberatione, uel a boatu dicitur ex parte imponētis, non ex parte rei.

AD NONVM dicēdū, qđ quātū ad rōnē uerbi pertinet, nō differt utrum aliqd̄ intelligatur p̄ similitudinē, uel essentiā: cōstat. n. qđ interius uerbum significat omne illud, qđ intelligi potest, siue per essentiā, siue per similitudinē intelligatur: & ideo omne intellectum, siue per similitudinē, siue per essentiā

intelligatur, potest verbum interius dici.

AD X. dicendum, qđ de his quæ dicuntur de Deo & creaturis, quædam sunt quorum res significatæ per prius inueniuntur in Deo quam in creaturis, quamuis nomina prius fuerint creaturis imposita, & talia proprie dicuntur de Deo, vt bonitas & sapientia & huiusmodi. Quædam vero sunt quorum res significatæ Deo non conueniunt, sed aliquid simile illis rebus, & huiusmodi dicuntur metaphorice de Deo: sicut dicimus Deum, leonem, uel ambulantem. Dico ergo quod uerbum in diuinis dicitur ad similitudinē nostri uerbi, ratione impositionis nominis, nō propter ordinem rei: vnde non oportet quod metaphorice dicatur.

AD XI. dicēdū, qđ prolatio pertinet ad rōnē uerbi quātum ad id a quo imponitur nomen ex parte imponētis, nō autē ex parte rei: & ideo quāuis prolatio dicatur metaphorice in diuinis, non sequitur qđ uerbum metaphorice dicatur, sicut est Damascenus: dicit quod hoc nomen Deus dicitur ab Erihū, quod est ardere: & tamen quamuis ardere dicatur metaphorice de Deo, non tamen hoc nomen Deus.

AD XII. dicēdū, qđ uerbi incarnatū cōparatur uerbo vocis, pp̄ quādam similitudinē tñ, vt ex dictis patet: & ideo uerbi incarnatū non potest dici uerbum vocis, nisi metaphorice: sed uerbum æternum comparatur uerbo cordis, secundum veram rōnē uerbi interioris: & ideo uerbum dicitur vtrobiusque proprie.

ARTICVLVS II.  
Vtrum uerbum in diuinis essentialiter, uel personaliter dicatur.

SECUNDO queritur, utrum uerbi in diuinis dicatur essentialiter, uel personaliter. Et ut quod essentialiter possit dici: qđ nomē uerbi a manifestatione imponitur, ut dictū est: sed essentia diuina potest se per seipsum manifestare, ergo ei uerbum potest cōpetit, & ita uerbum essentialiter dicitur.

¶ 2 Præter. Significatum per nomē est ipsa definitio, ut in 4. Metaphys. dicitur: sed uerbum fm̄ Aug. 9. de Trinitate, est notitia cum amore, & secundum Anselmum in Monolog. dicere summo spiritum nihil est aliud, quam cogitando intueri in ueritate.

tem definitione nihil ponitur, nisi essentialiter dicitur, ergo uerbum essentialiter dicitur.

¶ 3 Præter. Quicquid dicitur est uerbi: sed patet dicitur nō solum seipsum, sed et filii & spiritus sancti, ut dicit Aug. in lib. prædicto. ergo uerbum tribus personis commune est, ergo uerbum essentialiter dicitur.

¶ 4 Præter. Quilibet dicens habet hoc uerbum quod dicit, ut Aug. dicit 7. de Trinitate: sed sicut dicit Anselm. in Monolog. sicut pater est intelligens, & filius est intelligens, & spiritus sanctus intelligens, & tamen non sunt tres intelligentes, sed unus intelligens: ita pater est dicens & filius est dicens, & spiritus sanctus est dicens, & tamen non sunt tres dicētes, sed unus dicēs, ergo cuiuslibet eorum respondet uerbum: sed nihil est cōmune tribus nisi essentia, ergo uerbum essentialiter dicitur in diuinis.

¶ 5 Præter. In intellectu nostro non differt dicere & intelligere, sed uerbi in diuinis sumitur ad similitudinē uerbi quod est in intellectu nostro, ergo nihil aliud est in Deo dicere, quam intelligere, ergo uerbum nihil aliud est quam intellectum: sed intellectum in diuinis essentialiter dicitur, ergo & uerbum.

¶ 6 Præter. Uerbum diuinum, ut Aug. dicit est potentia operatiua patris: sed potētia operatiua essentialiter dicitur in diuinis, ergo & uerbum essentialiter dicitur.

Lib. 7. Meta. cō. 10. 10. 3.



¶ 7 Præ. Sicut amor importat emanationem affectus, ita verbum emanationem intellectus: sed amor in diuinis essentialiter dicitur, ergo & verbum.

¶ 8 Præ. Illud quod potest intelligi in diuinis, non intellecta distinctione personarum, non dicitur personaliter: sed verbum est huiusmodi, quia et illi qui negant distinctionem personarum, ponunt quod Deus dicit seipsum, ergo verbum non dicitur personaliter in Deo.

IN CONTRARIUM est, quod dicit Augustinus in 6. de Trinitate, quod solus filius dicitur verbum, non autem simul pater & filius verbum: sed omne quod essentialiter dicitur, communiter utriusque conuenit, ergo verbum non dicitur essentialiter.

¶ 1 Præ. Ioan. dicitur, Verbum erat apud Deum: sed ly apud, cum sit propositio transitiva, importat distinctionem, ergo verbum a Deo distinguitur: sed nihil distinguitur in diuinis, quod dicitur essentialiter, ergo verbum non dicitur essentialiter.

¶ 3 Præ. Oportet illud quod in diuinis importat relationem personarum ad personam, dicitur personaliter, non essentialiter: sed verbum est huiusmodi, ergo &c. Ad hoc est etiam auctoritas Richardi de sancto Victore, qui ostendit in suo libro de Trinitate, solum filium dici verbum.

RESPONS. Dicendum, quod verbum secundum quod in diuinis metaphoricè dicitur, prout ipsa creatura dicitur verbum manifestans Deum, proculdubio ad totam pertinet Trinitatem: nunc autem querimus de verbo secundum quod proprie dicitur in diuinis. Quæstio autem ista in superficie videtur esse planissima propter hoc, quia verbum originem quandam importat secundum quam in diuinis personarum distinguuntur: sed interius considerata difficilius inuenitur, eo quod in diuinis inuenimus quædam, quæ originem importat non secundum rem, sed secundum rationem tantum, sicut hoc nomen operatio, quæ proculdubio importat aliquid procedens ab operante, tamen iste processus non est nisi secundum rationem tantum: unde operatio in diuinis non personaliter, sed essentialiter dicitur: quia in Deo non differt essentia, virtus & operatio: unde non statim fit euidenter, utrum hoc nomen verbum, processum reale importet, sicut hoc nomen filius, vel rationis tantum, sicut hoc nomen operatio: & ita difficile est videre verum essentialiter vel personaliter dicitur. Unde ad huiusmodi notitia sciendum est, quod verbum intellectus nostri, secundum cuius similitudinem loqui possumus de verbo in diuinis, est id, ad quod operatio intellectus nostri terminatur quod est ipsum intellectum, quod dicitur conceptio intellectus, siue sit conceptio significabilis per vocem in complexam, ut accidit quando intellectus format quidditates rerum, siue per uocem complexam, quod accidit quando intellectus componit & diuidit: omne autem intellectum in nobis, est aliquid realiter progrediens ab altero, uel sicut progrediuntur a principijs conceptiones conclusionum, uel sicut conceptiones quidditatum rerum posteriorum, a quidditatibus priorum, uel saltim sicut conceptio actualis progreditur ab habituali cognitione, & hoc uniuersaliter uerum est de omni, quod a nobis intelligitur, siue per essentiam intelligatur, siue per similitudinem: ipsa enim conceptio est effectus actus intelligendi: unde etiam quando mens intelligit seipsam, eius conceptio non est ipsa mens, sed aliquid expressum a notitia mentis. Ita ergo uerbum intellectus in nobis duo habet de sua ratione, scilicet quod est intellectum, & quod est ab alio expressum, si ergo secundum utriusque similitudinem uerbum dicitur in diuinis, tunc non solum importabitur per uerbum

diuinum, processum rationis, sed etiam rei: si autem secundum similitudinem alterius tantum, scilicet quod est intellectum, sic hoc nomen uerbum in diuinis non importabit processum reale, sed rationis tantum, sicut & hoc nomen intellectum: sed hoc non erit secundum propriam uerbi acceptionem: quia si aliquid eorum, quæ sunt de ratione alicuius auferatur, iam non erit propria acceptio: unde si uerbum proprie accipiatur in diuinis, non dicitur, nisi personaliter: si autem accipiatur eorum, poterit etiam dici essentialiter. Sed tamen quia nominibus utendum est, ut plures utuntur, quia secundum Philosophum, usus maxime est emulandus in significationibus nominum: & quia omnes sancti eorum utuntur nomine uerbi, prout persona liter dicitur, ideo hoc magis dicendum est, quod scilicet personaliter dicitur.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod uerbum ratione sui non solum habet manifestationem, sed reale processum unius ab alio, & quia essentia non realiter progreditur a seipsa, quamuis manifestet seipsam, non potest essentia uerbum dici, nisi ratione identitatis essentiae ad personam, sicut etiam dicitur pater, uel filius.

AD SECUNDUM dicendum, quod notitia quæ ponitur in definitione uerbi, est intelligenda notitia expressa ab alio, quæ est in nobis notitia actualis, quamuis autem notitia, uel sapientia essentialiter dicatur in diuinis, tamen sapientia genita, non dicitur nisi personaliter. Similiter autem, quod Anselmus dicit, quod dicere est cogitando intueri, est intelligendum, si proprie dicere accipiatur de intuitu cogitationis, secundum quod per ipsum aliquid progreditur, scilicet cogitatum ipsum.

AD TERTIUM dicendum, quod conceptio intellectus est media inter intellectum, & rem intellectam, quia ea mediante operatio intellectus pertingit ad rem, & ideo conceptio intellectus non solum est id, quod intellectum est, sed etiam id quo res intelligitur, ut sic id, quod intelligitur possit dici, & res ipsa, & conceptio intellectus, & similiter id, quod dicitur, potest dici, & res quæ dicitur per uerbum, & uerbum ipsum, ut etiam in uerbo exteriori patet, quia & ipsum nomen dicitur, & res significata per nomen dicitur ipso nomine. Dico igitur, quod pater dicitur, non sicut uerbum, sed sicut res dicta per uerbum, & similiter Spiritus sanctus, quia filius manifestat totam Trinitatem, unde pater dicit uno uerbo suo omnes tres personas.

AD QUARTUM dicendum, quod in hoc uidetur contrariari Anselmus sibiipso, dicit enim, quod uerbum non dicitur, nisi personaliter, & conuenit soli filio: sed dicere conuenit tribus personis, dicere autem nihil est aliud quam ex se emitte re uerbum. Similiter autem ipsi Anselmus contrariatur Augustinus in 7. de Trinitate, ubi dicit, quod non singulus in Trinitate est dicens, sed pater uerbo suo, unde sicut uerbum proprie dictum, non dicitur, nisi personaliter in diuinis, & conuenit soli filio, ita & dicere etiam soli patri conuenit. Sed Anselmus accipit dicere communiter pro intelligere, & uerbum proprie, & potuisset facere e conuerso, si placuisset ei.

AD QUINTUM dicendum, quod in nobis, dicere, non solum significat intelligere, sed intelligere cum hoc, quod est ex se exprimere aliquam conceptionem, nec aliter possumus intelligere, nisi huiusmodi conceptionem exprimendo, & ideo omne intelligere in nobis proprie loquendo est dicere. Sed Deus potest intelligere sine hoc, quod aliquid ex ipso procedat secundum rem, quia in eo idem est intellectus, & intellectum, & intelligere,

Quæst. dis. S. Tho. RR 4 quod

Anf. in me-  
nol. ca. 60. a  
med. illius.

Nō remote  
a princ. to-  
mo 3.

L. R. de Tri-  
n. ca. 11. & 12.



quod in nobis non accidit, & ideo nō omne intelli gere in Deo proprie loquendo dicitur dicere.

AD SEXTVM dicēdū, q̄ sicut verbum nō dīr noti tia p̄ris, nisi notitia genita ex patre, ita dīr etiam vir tus operatiua patris: quia est virtus procedens a pa tre, virtus autem procedens personaliter dicitur, & similiter potentia operatiua procedens a patre.

AD SEPTIMVM dicēdū, q̄ dupliciter pōt aliqd. p̄ cedere ab altero, vno mō sicut actio ab agente, vel operatio ab operante: alio modo sicut operatū ab operante. Processus ergo operationis ab ope rante, non distinguit rem per se existentē ab alia re per se existente: sed distinguit perfectionem a per fectio, quia operatio est perfectio operantis, sed p̄ cessus operati distinguit vnā rem ab alia. in diu nis autem non potest esse fm rem distinctio perfe ctionis a perfectibili: inueniuntur tñ in Deo res ab iniuicem distinctæ, scilicet tres persona, & ideo pro cessus q̄ significat in diuinis, vt operationis ab ope rante non est, nisi rōnis tm, sed processus qui signi ficatur, vt rei a principio pōt in Deo realiter inueni ri. Hæc autem est dīfferētia inter intellectum, & vo luntatem, q̄ operatio voluntatis terminatur ad res, in quibus est bonum, & malum: sed operatio intel lectus terminatur in mente, in qua est verum, & fal sum, vt dīr in 6. Metaphysico, & ideo voluntas non habet aliquid progrediens a seipsa, qd̄ in ea sit per modum operationis: sed intellectus habet in seip so aliquid progrediens ab eo, nō solum per modū operationis, sed etiā per modum rei operatę. & iō verbum significatur, vt res procedens, sed amor vt operatio procedens: vnde amor non ita se habet ad hoc, vt dicatur personaliter, sicut verbum.

AD OCTAVVM dicendum, q̄ nō intellecta distin ctione personarum, non proprie Deus dicit seipsū, nec proprie hoc a quibusdā intelligitur, qui distin ctionem personarum in Deo non ponunt. Ad ea vero, quæ in contrarium obijciuntur, posset de faci li responderi, si quis vellet contrarium sustinere.

AD HOC VERO, quod obijciuntur de verbis Augusti ni posset dici, q̄ Augustinus accipit verbum secū dum, q̄ importat realem originem.

AD SECVDVM posset dici, q̄ si hæc præposi tio apud importet distinctionē, hæc tamen distin ctio, nō importatur in nomine verbi. vnde ex hoc q̄ verbum dīr esse apud patrem, non pōt concludi, q̄ verbum personaliter dicatur: quia etiam dicitur Deus de Deo, & Deus apud Deum.

AD TERTIVM posset dici, q̄ relatio illa est ratio nis tantum.

AD QVARTVM dicendum, sicut ad primum, ARTICVLVS IIII.

Vtrum verbum spiritus sancto conueniat.

TERTIO quærit, vtrum verbum spiritus sancto conueniat. Et videt, q̄ sic, sicut enim dicit Basilius in 3. sermone de Spiritu sancto: sicut filius se ha bet ad patrem, eodē modo Spiritus sanctus se ha bet ad filium, & propter hoc dicitur quidem verbum patris filius, verbum autem filij Sanctus spiritus. ergo Spiritus sanctus dicitur verbum.

¶ 2 Præter. Heb. dicitur de filio, eum sit splendor glo ria, & figura subtilitatis eius, portansque omnia ver bo virtutis. ergo filius habet verbum a se proce dens, quo omnia portantur: sed in diuinis nō pro cedit a filio, nisi Spiritus sanctus. ergo Spiritus san ctus dicitur verbum.

¶ 3 Præter. Verbum, ut dicit Aug. 9. de Trin. est notitia

cum amore: sed sicut notitia appropriatur filio, ita amor Spiritus sancto, ergo sicut verbum conuenit filio, ita & Spiritus sancto.

¶ 4 Præter. Hebr. i. super illum, portans omnia verbo virtutis suæ, dicit gl. q̄ verbum accipitur ibi pro im perio, sed imperium accipitur inter signa voluntatis: cum ergo Spiritus sanctus per modum voluntatis procedat, videtur quod verbum posset dici.

¶ 5 Præter. Verbum in sui ratione manifestationem importat: sed sicut filius manifestat patrem, ita Spiritus sanctus filium, vt dicitur Ioan. 16. quod spiritus sanctus docet omnem veritatem, ergo spiritus san ctus debet dici verbum.

SED CONTRA est, q̄ Aug. dicit in 16. de Trinitate, q̄ filius eo dicitur verbum, quo filius: sed filius dicitur filius, eo quod genitus: sed spiritus sanctus non est genitus, ergo non est verbum.

RESPON. Dicendum, quod vsus horum nominū scilicet verbum & imago aliter est apud nos & san ctos nostros, & aliter apud antiquos doctores Gre corum: illi enim vsi sunt nomine verbi & imaginis pro omni eo, quod in diuinis procedit. vnde indif ferenter spiritum sanctum & filium, verbum & ima ginem appellant: sed nos & sancti nostri in vsu no minum horum a mulamur consuetudinem cano nica scripturæ, quæ aut vix, aut nunquam verbum vel imaginem ponit, nisi pro filio. Et de imagine quidem ad præsentem questionem non pertinet: sed de verbo factis rationabilis noster vsus apparet.

verbum eo in manifestationem quandam impo tat: manifestatio autem per se non inuenitur, nisi in intellectu: si enim aliquid, quod est extra intellectū, manifestare dicatur, hoc non est nisi secundum q̄ ex ipso aliquid in intellectu relinquatur, quod pos tea est principium manifestationum in eo. præter tum ergo manifestans est in intellectu, sed remou tum potest etiam esse extra eum. & ideo nomen verbi proprie dicitur de eo, quod procedit ab intel lectu: quod vero ab intellectu non procedit, non potest verbum dici, nisi metaphorice, in quantum scilicet est aliquo modo manifestans. Dico ergo quod in diuinis solus filius procedit per viam intel lectus, quia procedit ab vno. Spiritus enim sanctus, qui procedit a duobus procedit per viam voluntatis: & ideo Spiritus sanctus non potest dici verbum, nisi metaphorice secundum quod omne manife stans dicitur verbum: & hoc modo exponenda est auctoritas Basilij. Et sic patet responsio ad primum.

AD SECVDVM dicendum, q̄ verbum secundum Basilium accipitur ibi pro spiritu sancto, & sic dicitur sicut ad primum: vel potest dici secundum q̄ quod accipit pro imperio filij, quod metaphorice dicitur verbum, quia uerbo, consueuimus imperare.

AD TERTIVM dicendum, quod notitia est de ratione uerbi quasi importans essentiam uerbi, sed amor est de ratione uerbi non quasi pertinens ad essentiam eius, sed quasi concomitans ipsam, ut quæ auctoritas inducta ostendit: & ideo non potest concludi quod spiritus sanctus sit uerbum, sed quod procedit ex uerbo.

AD QVARTVM dicendum, quod uerbum mani festat non solum quod est in intellectu, sed etiam quod est in uoluntate, quia ipsa uoluntas est etiam intellecta: & ideo potest dici uerbum secundum quod ad intellectum pertinet.

AD QVINTVM patet solutio ex dictis.

Ca. 8. to. 3.

D. 1201.

D. 1161.

1. p. 9. 14. ar. 2. In lib. 5. con tra Eunom. e. quod in 3. p. 162.

Ca. 10. circa med. to. 3.